

„Nedopustit, aby právo zabilo spravedlnost“

Za velkého zájmu odborníků, novinářů i veřejnosti proběhla v pondělí 14. října na půdě Senátu Parlamentu ČR konference Československá justice jako pilíř režimu 1948–1989, jejímž hlavním organizátorem byl Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR).

Předseda Senátu Miloš Vystrčil během projevu, jímž zahájil konferenci o fungování československé justice za komunistického režimu (foto: Kancelář Senátu PČR)

Akci ve zcela zaplněném Frýdlantském salonku zahájil předseda Senátu Miloš Vystrčil, který v úvodním slově zdůraznil, že tematické zaměření konference je zajímavé pro historiky a zájemce o soudobé dějiny, ale současně je vysoce aktuální, neboť i po zhroutilí sovětského impéria stále existují režimy, kde je justice pouhou služkou režimu, tak jako jí byla v komunistickém Československu. „Těch případů, co se všechno stane, když se soudy stanou jen nástrojem moci, je i v dnešní době spousta. A proto je velmi dobře, že si připomínáme, jak to bylo u nás, a tím

zvyšujeme naději, že tomu tak tady již nikdy nebude,“ uvedl.

Na jeho slova navázal senátor a předseda Ústavně-právního výboru Tomáš Goláň, který dodal, že fungování komunistické justice je důležité studovat i z toho důvodu, že její ozvěny vnímá laická i odborná veřejnost ještě v současném systému spravedlnosti. Jako příklad zmínil mediálně hojně propíranou kauzu Roberta Fremra, jenž po veřejném odhalení svého působení v soudním systému minulého režimu stáhl v létě 2023 svoji kandidaturu na ústavního soudce.

Během konference vystoupilo celkem deset odborníků z Česka

a Slovenska, kteří se ve svých příspěvcích zaměřili jak na teoretickou rovinu a metodologická specifika zkoumání totalitní justice, tak na konkrétní kauzy dokládající služebnou roli této proklamativně nezávislé složky moci po celé období komunistického panství nad Československem, tedy včetně často opomíjeného období normalizace.

POZOR NA MIMIKRY

Blok teoretických příspěvků zahájil Karel Šimka, předseda Nejvyššího správního soudu, který v obecné rovině porovnal roli justice v totalitních režimech a těch demokratických. Justice podle něj byla pro ty první důležitou mocenskou složkou, která napomáhala jak etablování nového režimu, tak i jeho dlouhodobému fungování a zachování. Ve svém vystoupení také rozebral, jakými nástroji dokázala vládnoucí strana, tedy v případě Československa KSČ, justici během své vlády ovlivňovat a řídit.

Následoval příspěvek Kamila Nedvědkého, prvního náměstka ÚSTR, v němž popsal některá úskalí, která na badatele v oblasti totalitní justice čekají, ať už se jedná o formální mimikry, jimiž totalitní justice předstírala svoji nezávislost na výkonné moci, „selektivní ztrátu paměti“ některých osob, které se na výkonu práva podílely za minulého režimu i po sametové revoluci, nebo nedostatečné zpracování archivních materiálů. Současně upozornil na fakt, že badatelům v této oblasti chybí přehledová syntetizující literatura zejména k normalizačnímu období komunistické justice a nedostává se i osobních pamětí aktérů s význam-

nou výjimkou *Malých doznání okresního soudce* z pera Oty Ulče (Šulc – Švarc, Praha 2013).

TŘÍDNÍ RASISMUS

Na svůj příspěvek navázal K. Nedvědícký v úvodní přednášce bloku věnovanému 50. a 60. letům. Zaměřil se přitom na jeden konkrétní projev komunistického práva, a to zohledňování třídního původu v jednotlivých kauzách, navzdory údajné rovnosti před zákonem. „Třídní rasistická pravidla“, která brala zřetel na to, zda je dotyčný například dělník či bývalý továrník, totiž ve svém důsledku vedla k přísnějším, nebo naopak mírnějším trestům pro aktéry nejen politických či zpolitizovaných kauz, ale také ve zcela „civilních“ případech, zasahujících do občanského či rodinného práva, což Nedvědícký doložil na mnoha konkrétních případech.

Následovala právněhistorická přednáška o vývoji struktury československé vojenské justice v letech 1950–1989, kterou proslovil Stanislav Polnar z Univerzity obrany (UO). Ten ve vývoji této specifické složky justice rozlišil dvě fáze, a to období před a po roce 1970.

Ondrej Podolec ze slovenského Ústavu paměti národa (ÚPN) se ve svém vystoupení zaměřil na politické a právní aspekty změn v trestní politice československého státu po roce 1956. Zdůraznil přitom, že i když se v období po smrti Klementa Gottwalda a Josifa Stalina snížil počet politických kauz a zmírnily represe vůči oponentům režimu, justice stále měla jako nejvyšší prioritu obhajobu socialistického zřízení, a podle toho ke trestním kauzám přistupovala až do zhroutení režimu v roce 1989.

V závěrečných příspěvcích tohoto bloku se Eduard Stehlík a Jan Dvořák (oba ÚSTR) zabývali konkrétními

případy dopadů komunistické justice na jednotlivce. J. Dvořák, člen projektu „Čechoslováci v Gulagu“, se zaměřil na poúnorové stíhání československých občanů, kteří prošli Gulagem, po návratu o své neblahé zkušenosti veřejně hovořili a následně byli stíháni za hanobení Sovětského svazu (podrobněji viz např. jeho článek Napadá a zesměšňuje SSSR v revue *Paměť a dějiny* č. 3 z roku 2023, s. 47–58).

E. Stehlík přiblížil osud generála justiční služby Bohuslava Ečera (1893–1954), „lovce“ nacistických válečných zločinců a oběti komunistického režimu, jehož životní zásada je použita v titulku tohoto článku. Ečerovy analýzy mezinárodního práva mají podle Stehlíka svoji aktuálnost i v současnosti válečného konfliktu na Ukrajině, ať už jde o potrestání těch, kteří rozpoutali útočnou válku, těch, co vraždí či deportují civilní obyvatelstvo, nebo osob které rozhodly o totální destrukci ukrajinských měst, aniž by k tomu existoval relevantní vojenský důvod.

ZA NORMALIZACE

Odpolední blok se věnoval období tzv. normalizace, tedy 70. a 80. letům. Zahájil ho historik Petr Kreuz z Archivu hlavního města Prahy, který představil výsledky svého primárního výzkumu rozhodovací činnosti obvodních soudů pro Prahu 1 a Prahu 5 v politických kauzách 80. let. Dospěl přitom k závěru, že justiční perzekuce občanů v uvedeném období nebyla ani okrajovou, ani bezvýznamnou záležitostí a že při posuzování těchto případů byly velké rozdíly jak mezi jednotlivými soudy, tak i u různých senátů téže instituce.

Viktor Hodek z Ministerstva spravedlnosti ČR se ve svém příspěvku zabýval tím, jakým způsobem tento úřad za minulého režimu ovlivňoval

justici k naplňování ideje socialistické zákonnosti. Nastudoval si pro tento účel i dobové právní učebnice a příručky a citacemi z nich dokazoval, že i v husákovském období byla justice nikoliv nezávislou, ale podřízenou složkou režimu, který ji i skrze uvedené ministerstvo přímo řídil.

Peter Jašek z Ústavu paměti národa pak popsal tři konkrétní případy z 80. let minulého století, jimiž dokládal skutečnost, že politické procesy byly součástí perzekuce nevinných občanů i na sklonku normalizace.

Závěrečný příspěvek si připravil advokát obětí totalit Lubomír Müller, jenž na příkladu válečného hrdiny Josefa Brykse, který zemřel v roce 1957 v uranovém lágru Rovnost, ilustroval boj nejen za očistění jména někdejšího pilota RAF, ale také za porevoluční nápravu křivd, které režim svojí mstivostí způsobil jeho rodině, ať již šlo o rehabilitaci, navrácení hodnosti, lokalizaci Bryksových ostatků či odškodnění a finanční náhrady.

O JUSTICI I ZA ROK

Závěrečná živá diskuse nad některými aktuálními kauzami, do které se zapojili posluchači i přednášející, jen potvrdila během celého dne mnohokrát opakovaný fakt, že fungování justice za minulého režimu nejenže má přímé dopady na tu současnou českou, ale je také modelem chování některých mezinárodních aktérů.

I proto přislíbil Kamil Nedvědícký za garanta konference, Ústav pro studium totalitních režimů nejen to, že z ní vznikne sborník, ale že se tato akce stane první z řady každoročně pořádaných konferencí, které se budou československou justicí za minulého režimu zabývat pravidelně.

Jakub Šafránek